

Opinnäytetyö YAMK

Kulttuurihyvinvointi

2022

Piia Astila

VIESTINTÄHARAVA - TUKI KUNNILLE JA HYVINVOINTIALUEILLE KULTTUURIHYVINVOINTI- SUUNNITELMAAN

– Ei kukkaan henkelläs elä

Piia Astila

VIESTINTÄHARAVA - TUKI KUNNILLE JA HYVINVOINTIALUEILLE KULTTUURIHYVINVOINTISUUNNITELMAAN

Turun ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan ylempään korkeakoulututkintoon johtavassa kulttuurihyvinvoinnin koulutuksessa olen tehnyt opinnäytetyönäni Viestintäharava - tuki kunnille ja hyvinvointialueille kulttuurihyvinvointisuunnitelmaan. Tämä työ on työpajatyöskentelyyn perustuva toimintatutkimus. Ensimmäisessä osiossa käsitellään teoreettinen osuus ja toisessa esitetään työpajojen ryhmätöiden yhteenvedoista koostuvat päätelmät, joista taas muodostuu viestintäharava tukena kulttuurihyvinvointisuunnitelmaan.

Tällä kehittämistyöllä nostetaan ensisijaisesti kulttuurihyvinvoinnin vaikutusta esille viestinnän keinoin. Sen rakentamisessa osallistettiin satakuntalaista väestöä mm. järjestöjä ja hyvinvoinnin ja kulttuurin asiantuntijoita keskusteluun kulttuurihyvinvoinnista. Kolmantena tuotiin esille yleisesti tietoisuutta kulttuurihyvinvoinnista ja sen tärkeydestä täydennyskoulutuksen muodossa. Kulttuurihyvinvointisuunnitelmaan tulee yhdistää jo hyväksi ja vaikuttaviksi todettuja toimintatapoja, joita alueelle on luotu. Niiden levittäminen Satakunnassa on tärkeää, jota kaikki hallinnonalat tiedostavat ne ja kaikkien kuntien on mahdollista niitä monistaa omiin tarpeisiinsa soveltuvaksi kuntalaisilleen.

Kehittämistyö perustuu kulttuurihyvinvoinnin ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin perustuviin tutkimuksiin. Menetelmänä on kulttuurihyvinvoinnin esiin nostaminen palvelumuotoilun kautta. Toiminnan kehittämistä luotiin neljässä työpajassa, joiden kautta saatiin tietoisesti vaikuttavia ja hyviä käytäntöjä kulttuurihyvinvoinnin toimintamalleiksi Satakunnassa jo olemassa olevien toimintatapojen lisäksi. Työn kautta lisääntyi yhteistyö ja tietoisuus kulttuurin ja sosiaali- ja terveysalan asiantuntijoiden kesken, eri toimijoiden kesken kulttuurihyvinvoinnin alalla sekä yhdyspinnoilla. Tärkeää oli myös näiden alojen toimijoiden avoin keskustelu laajemminkin ja ymmärryksen lisääntyminen matkalla väestön kulttuurihyvinvoinnin lisääntymiseen yleisesti.

Toivottavasti tulevaisuudessa Satakuntalaisten kulttuurihyvinvointisuunnitelman valmistumisen jälkeen sitä käytetään tiekarttana kohti Satakunnan väestön yhä parempaa hyvinvointia, elintapahaasteita unohtamatta. Kulttuurihyvinvointisuunnitelman kautta tavoitteena on myös osallistaa satakuntalaista väestöä kulttuuritoimintoihin ja -palveluihin ja tätä kautta lisätä tasa-arvoisuutta ja osallisuutta ja sekä vähentää hyvinvointi- ja terveyseroja.

ASIASANAT: Kulttuurihyvinvointi, hyvinvointi, kulttuuri, viestintä, palvelumuotoilu

[Avainsanat]

MASTER'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Master of Culture and Arts, Creative wellbeing

2022 | 33 pages

Piia Astila

VIESTINTÄHARAVA - SUPPORT FOR MUNICIPALITIES AND WELLBEING AREAS IN THE CREATIVE WELLBEING PLAN

I have learned in the master's degree program in Creative Wellbeing at Turku University of Applied Sciences in Social and Health Sciences. I am working on my thesis entitled Viestintäharava (Communication Rake), support for municipalities and wellbeing areas in the cultural wellbeing plan. This work is action research based on workshop work.

The first part deals with the theory and the second part presents the conclusions of the group work summarized in the workshops, which in turn form the Communication toolkit to support the cultural well-being plan. This development work will primarily highlight the impact of cultural well-being through communication. It was built by involving the population of the region, including organizations and experts in the field of wellbeing and culture, in the debate on cultural well-being.

Thirdly, general awareness of creative wellbeing and its importance was raised through continuing education. The creative wellbeing plan should integrate the practices already proven to be good and effective in the region.

It is important that they are disseminated in Satakunta, so that all administrative sectors are aware of them, and all municipalities can replicate them to suit their own needs and those of their citizens.

The development work is based on research into creative wellbeing and the welfare effects of culture. The method is to highlight creative wellbeing through service design. The development of activities was created in four workshops, through which effective and good practices for cultural wellbeing were consciously developed in addition to existing practices in Satakunta.

Through this work, cooperation, and awareness between cultural and social and health experts, between different actors in the field of cultural well-being and at interfaces was increased.

It was also important to have an open discussion between actors in these fields in a broader context and to increase understanding on the way to improving the cultural well-being of the population in general. Hopefully, in the future, after the completion of the Cultural Well-being Plan for Satakunta, it will be used as a roadmap towards even better well-being for the population of Satakunta, not forgetting lifestyle challenges.

Through the Cultural Wellbeing Plan, the aim is also to involve the population of Satakunta in cultural activities and services, thereby increasing equality and inclusion and reducing wellbeing and health inequalities. This approach can be used for the cultural well-being plans of both municipalities and future welfare regions.

KEYWORDS:

creative wellbeing, wellbeing, culture, communication, service design

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
2 HANKKEEN LÄHTÖKOHDAT	3
2.1. Kehittämishankkeen tavoite ja tarkoitus	3
3 KULTTUURI JA TAIDE HYVINVOINNIN LÄHTEENÄ	4
4 KULTTUURIHYVINVOINTISUUNNITELMA OSANA KUNNAN JA HYVINVOINTIALUEEN HYVINVOINNIN JA TERVEYDEN EDISTÄMISTÄ	6
4.1 Hyvinvointi, terveys ja kulttuuri osana kuntalaisten arkea	7
4.2. Kulttuuripalveluiden merkitys kuntalaisille	8
5 MENETELMÄT	11
6 VIESTINTÄHARAVA - TUKI KUNNILLE JA HYVINVOINTIALUEILLE KULTTUURIHYVINVOINTISUUNNITELMAAN	12
6.1 Prosessin suunnittelu ja tarpeen tunnistaminen	12
6.2 Osallistuminen ja tutkimusetiikka	14
6.3 Kehittämistyöpajat	15
7 AINEISTO	16
7.1 Merkitys yksilölle - kuntalaiselle	17
7.2 Merkitys kunnalle - yhteisölle	19
7.3 Yhteenvetoa kehittämistyöpajoista	21
8 VIESTINTÄHARAVA-MALLI	23
9 YHTEENVETOA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	25
LÄHTEET	27

1 JOHDANTO

Kulttuurihyvinvointisuunnitelmien suunnittelu ja kirjaaminen on ajankohtaista juuri nyt monissa kunnissa ja tulevilla hyvinvointialueilla. Maakunnallisia kulttuurihyvinvointisuunnitelmia on tehty ainakin Etelä-Savon, Kainuun, Kymen ja Pirkanmaan maakunnissa. Kunnan tai hyvinvointialueen kulttuurihyvinvointisuunnitelma luo hyvinvointia tukevia rakenteita ja pureutuu jokaisen kuntalaisen mahdollisuuksiin kokea kulttuuria ja taidetta osana omaa hyvinvointiaan.

Satakunnan maakunta muodostuu 216 000 asukkaan väestöstä, jolla on elintapahaasteina liikkumattomuus, päihteiden käyttö, ylipaino ja mielenterveyden haasteet. Satakunnassa on myös muiden maakuntien tapaan ikääntyvää väestöä keskimäärin paljon, väestön sairastavuus on hieman keskimääräistä suurempi ja palvelurakenne sosiaali- ja terveydenhuollossa on raskasta. Näin ollen kulttuurihyvinvointia tukevilla toimilla saadaan tarpeiden ja tavoitteiden mukaisesti positiivista vaikutusta näiden elintapojen parantamiseksi.

Kulttuurihyvinvoinnilla on laaja merkitys ja vaikutus hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden näkökulmasta. Tässä kehittämistehtävässäni on viitekehyksenä kulttuurihyvinvoinnin esiin nostaminen palvelumuotoilun kautta. Ihmisistä lähtevää ajattelua ja toiminnan kehittämistä luotiin työpajoissa, joiden kautta saatiin tietoisesti vaikuttavia ja hyviä käytäntöjä kulttuurihyvinvoinnin toimintamalleiksi Satakunnassa jo olemassa olevien toimintatapojen lisäksi. Osallisuuden huomiointi on tärkeää ja se toteutui suunnitelman laatimisessa eri ryhmien yhteistyön kautta. Kulttuurihyvinvoinnin vaikuttavuuden oivaltaminen väestön ja asiantuntijoiden kesken on tavoite, johon näkisin kulttuurihyvinvointisuunnitelman olevan oiva työväline.

Kulttuurihyvinvoinnin keskiössä on ihminen, kuntalainen. Kulttuurihyvinvointisuunnitelman avulla kunnilla on mahdollisuus vahvistaa kulttuurihyvinvointipalveluitaan vaikuttavilla käytännöillä ja viestiä niiden olemassaolosta. Kulttuurihyvinvointisuunnitelman tarkoituksena on tukea kuntia ja tulevia hyvinvointialueita kulttuurihyvinvoinnin keinoin.

Kulttuurihyvinvointisuunnitelman tavoitteena on osallistaa väestöä kulttuuritoimintoihin ja -palveluihin ja tätä kautta lisätä tasa-arvoisuutta ja osallisuutta ja sekä vähentää hyvinvointi- ja terveyseroja. Kulttuurihyvinvointisuunnitelmassa esitellään jo hyväksi ja vaikuttaviksi todettuja toimintatapoja, joita alueelle on luotu. Niiden levittäminen kunnassa tai alueella on tärkeää, jotta kaikki hallinnonalat tiedostavat ne ja kaikkien kuntien on mahdollista niitä monistaa omiin tarpeisiin soveltuvaksi.

Kulttuurihyvinvointisuunnitelma on samalla myös tärkeä viestinnällinen ja strateginen asiakirja, johon liittyy jo paljon hyväksi koettuja toimintatapoja ja tieteellisesti tai kokemuksen kautta yhteyttä tuottavia toimintoja. Teoreettisena viitekehyksenä arvioinnille ovat lukuisat tutkimustulokset, joilla nähdään positiivinen merkitys kulttuurin ja taiteen positiivisena vaikutuksena ihmisen hyvinvoinnille ja terveydelle.

Maakunnallista tilastotietoa löytyy mm. [THL:n arviointiraportista](#) ja kuntakohtaisesti [Satakunnan alueen hyvinvointipalveluiden järjestämissuunnitelmasta](#) ja [Satakuntalaisten hyvinvointikertomuksesta v. 2019 ja –suunnitelmasta v. 2020-2024](#).

Tämä asiakirja tukee sekä satakuntalaisten kuntien, hyvinvointialueen että muiden kuntien ja hyvinvointialueiden omaa kulttuurihyvinvointisuunnitelmatyöprosessia. Olen omassa työssäni Satasairaalan perusterveydenhuollon yksikössä koordinoanut maakunnallista hyvinvointityötä ja koin, että työpajojen tuloksena syntynyt Viestintäharava tukee kulttuurihyvinvointisuunnitelman suunnittelua ja valmistelua.

2 HANKKEEN LÄHTÖKOHDAT

Kulttuuri ja hyvinvointi ovat olleet jo monet vuosikymmenet suomalaisten sydäntä lähellä. Niitä ei ole kuitenkaan osattu määritellä tai tutkia näin tarkasti kuin tänä päivänä tehdään, sekä kansainvälisesti että kansallisella tasolla. Kulttuurihyvinvointi käsitteenä on melko nuori ja sen vaikuttavuutta pitää edelleen perustella ja yleensäkin nostaa osaksi hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta. Osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa kulttuurihyvinvointisuunnitelmat tuovat selkeyttä muun muassa kuntien ja hyvinvointialueiden hyvinvointiin, terveyden ja turvallisuuden rakenteisiin.

2.1. Kehittämishankkeen tavoite ja tarkoitus

Kehittämishankkeellani on kolme tavoitetta. Kulttuurihyvinvointisuunnitelmalla avataan kulttuurin ja taiteen vaikutusta ja niiden yhteyttä hyvinvointiin sekä kulttuurihyvinvoinnin vaikutusta kokemuksena ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen. Kulttuurin tulee aina olla saavutettavaa kaikille ikäryhmille ja kulttuuripalveluiden saavutettavuudesta ja osallisuudesta vastaa kunta. Kunnan ja hyvinvointialueen kulttuuripalvelut tekevät alueesta elinvoimaisen ympäristön, hyvän alueen kuntalaisille asua.

Kulttuurihyvinvointisuunnitelmatyöskentelyn eteneminen perustuu yhteistyöhön ja joustavaan viestintään, mitkä yhdessä avaavat toimintakentän poikkihallinnolliseen työskentelyyn kunnan ja hyvinvointialueen yhdyspinnalla. Tässä on tämän kehittämishankkeen toinen tavoite ja tarkoitus.

Osallisuuden huomiointi on tärkeää ja se toteutuu suunnitelman laatimisessa monitoimijaisen yhteistyön kautta. Kolmantena kulttuurihyvinvoinnin vaikuttavuuden oivaltaminen väestön ja asiantuntijoiden kesken on tavoite, johon muun muassa tällä kehittämishankkeella tavoitellaan.

3 KULTTUURI JA TAIDE HYVINVOINNIN LÄHTEENÄ

Marraskuussa 2019 WHO:n julkaisema Health Evidence Network Synthesis report, What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being (WHO 2019) toi selvästi esille sen, että on valtaisa määrä tutkimuksia, joiden mukaan kulttuurilla ja taiteella on suora vaikutus ihmisen hyvinvointiin ja terveyteen. Kulttuurihyvinvointiraportin mukaan taide voi tarjota innovatiivisia ratkaisuja monimutkaisiin terveyshaasteisiin. Taidetoimintaan osallistuminen sekä taiteen kokijana että tekijänä voi ehkäistä lukuisia psyykkisiä ja fyysisiä sairauksia sekä hoitaa ja auttaa selviytymään useiden akuuttien ja kroonisten sairauksien kanssa. Yli 900 tutkimusjulkaisua ja yli 3000 yksittäistä tutkimusta kattava raportti on laajin tähän mennessä tehty kartoitus taiteen ja kulttuurin terveysvaikutuksista (WHO 2019).

Kulttuurin kuluttamisen ja taideharrastusten on todettu edistävän terveyttä ja ehkäisevän dementoitumista (Hyypä & Liikanen 2005, 86). Tärkeäksi lähtökohdaksi voidaankin nähdä se, että kulttuuri- ja taidetoiminta integroituu pysyväksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. Perinteinen sosiaalityö etsii uusia luovia ja yhteisöllisiä toimintamalleja, joilla esim. syrjäytymisvaarassa olevat tavoitetaan paremmin. Kulttuuri- ja taidetoiminta on tärkeä nähdä osana jokaisen ihmisen elämää ja tarpeita (Hyypä & Liikanen 2005, 178).

Hyvinvoinnin kulttuurisuudella tarkoitetaan, että käsitys hyvinvointi-käsitteen merkityksestä on kulttuurisesti ja sosiaalisesti sitoutunutta ja sidoksissa arvoihin ja normeihin. Pohjimmiltaan tavoissa kokea, jakaa ja tuottaa hyvinvointia onkin kyse kulttuurin ohella myös politiikasta, sillä käsitys siitä, mitä hyvinvointi on, ohjaa sitä, miten ja millaisin keinoin sitä pyritään edistämään (Laitinen 2017, 27-30).

Kulttuurisen hyvinvointikeskustelun ytimessä kulttuuri määritellään yleensä sen kaapeammassa merkityksessä taiteeksi ja sen tekemiseksi (Heiskanen 2015, 19-22). Taide osana hyvinvointia voi olla itse tekemistä, elämyksellistä kokemista tai osa rakennettua ympäristöä (Fincound & Finn, 2019).

Kulttuuripalveluiden kehittäminen yhdessä kuntalaisten kanssa on merkittävää, koska näin osallisuus ja osallistuminen lisääntyvät. Kulttuuripolitiikka tukeekin aktiivisesti toimenpiteitä, jotka tähtäävät yksilöllisiin, yhteisöllisiin, alueellisiin ja taloudellisiin toimenpiteisiin hyvinvoinnin edistämiseksi. (Lappalainen 2008, 243). Tutkimuksissa taide ja yleensä taiteellinen toiminta on liitetty moniin positiivisiin vaikutuksiin hyvinvoinnissa, kuten sosiaalisen osallistumisen ja osallisuuden lisäämiseen ja yksinäisyyden lieventämiseen (Laitinen 2017, 32). Onkin tärkeää, että osallisuus nähdään merkittävänä osana hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. Näin ollen osallisuus on tärkeä osa kulttuurihyvinvointia, sen kokemusta ja tuottamista. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella (THL) on kehitetty osallisuusmittari osallisuuden mittaamiseksi (Leemann 2021).

4 KULTTUURIHYVINVOINTISUUNNITELMA OSANA KUNNAN JA HYVINVOINTIALUEEN HYVINVOINNIN JA TERVEYDEN EDISTÄMISTÄ

Kulttuurihyvinvointisuunnitelma on osa kunnallista tai hyvinvointialuetasoisista hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen strategista suunnitelmaa, johon osallistuvat kaikki organisaation yksiköt yhdessä. Kulttuurihyvinvointisuunnitelman työstöön on tärkeää myös osallistaa kunnan ja hyvinvointialueen asukkaita. Kulttuuripalveluiden saatavuudella tarkoitetaan sitä, millaisia kulttuuripalveluita esimerkiksi kunnassa on tarjolla. Saavutettavuudella taas tarkoitetaan sitä, että kulttuuripalvelut ovat kaikkien kuntalaisten käytettävissä riippumatta käyttäjän ominaisuuksista. Nämä voivat olla aisteihin, viestintään, ymmärtämiseen tai sosiaalisiin ja taloudellisiin tekijöihin liittyviä (Houni ym. 2021, 18).

Alueellinen hyvinvointikertomus määrittelee, mitä alueellinen toimija, kuten hyvinvointialue, tekee yhdessä muiden toimijoiden kanssa asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sekä eriarvoisuuden vähentämiseksi. Hyvinvointikertomus ja -suunnitelma kuvaa hyvinvointialueen toimia ja yhteistyötä kuntien ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Tähän kuuluu myös osana kulttuurihyvinvointisuunnitelma. (THL).

Kuntien ja hyvinvointialueiden kulttuurihyvinvointisuunnitelmia laadittaessa tulisi huomio kiinnittää myös hyvinvointia edistävien hankkeiden toteutukseen ja koettujen vaikutusten todentamiseen. On tärkeää saada tarkempaa tietoa siitä, kuinka kulttuuri tarkalleen ottaen kussakin tapauksessa tuottaa hyvinvointivaikutuksia – tai on tuottamatta. Kulttuurihankkeiden kuvauksen yhteydessä esitetty kuvaus siitä, millä perusteilla toiminnan ajatellaan vaikuttavan hyvinvointiin, on perusta myöhemmin toteutettavalle vaikutusten todentamiselle. (Timonen ym. 2022, 10)

Kuntatasolla on seurattu hyvinvoinnin ja terveyden lakisääteistä kulttuurihyvinvointitehtävää. Sopivien indikaattoreiden löytyminen on ollut haasteellista. Käytännössä tarkastelu rajoittuu kulttuuri- ja taidepalveluiden järjestämiseen kuntien strategioissa ja hallintoraporteissa ilmenevien muutosten kannalta (THL 2021a) sekä palvelujen käyttöön ja kävijämäärien seurantaan yleisissä kulttuurilaitoksissa (esim. kirjastot). Kulttuurihyvinvointia kuvaavia indikaattoreita sisältyy THL:n ehdotukseen alueellisen hyvinvointiker-

tomuksen minimitietosisällöstä (THL 2021b). Hyvinvointikertomuksissa kulttuurin tunnuslukujen valossa on tarkasteltu esim. toteutuneita kirjastokäyntejä. Ne kuvaavat osaltaan kulttuuristen oikeuksien toteutumista. Kulttuurihyvinvoinnin kannalta palveluiden käyttö- ja käyntimääriä osoittavat numeeriset indikaattorit kuvaavat aihetta kuitenkin rajatusti. Kuntien ja alueiden hyvinvointikertomuksiin kulttuuria voisi tuoda esiin runsaammin. Yksittäisten laitosten kävijätilastojen rinnalla olisi hyvä seurata ja arvioida alueiden tilastoja. (Timonen ym. 2022, 11)

Terveydenhuoltolain mukaan (1326/2010) mukaan kuntien tulee huomioida asukkaidensa hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen osana kuntastrategiaa. Hyvinvoinnin edistäminen taiteen avulla voidaan kytkeä osaksi kuntien strategista tasoa (Houni ym. 2021, 19).

4.1 Hyvinvointi, terveys ja kulttuuri osana kuntalaisten arkea

Hyvinvointi on käsitteenä laaja. Maailman terveysjärjestö (WHO) määrittelee hyvinvoinnin (=wellness) yksilöiden ja ryhmien optimaalisena terveydentilana, mitä määrittelevät, ihmisen täyden potentiaalin hyödyntäminen fyysisesti, psykologisesti, sosiaalisesti, henkisesti ja taloudellisesti. Määrittelyn toisena painopisteenä on rooli-odotusten täyttäminen perheessä, yhteisössä, työpaikoilla ja muissa ympäristöissä. (WHO 2015, 250.)

Suomessa tunnettu hyvinvoinnin tutkija ja hyvinvointitutkimuksen pioneeri oli Erik Allardt, joka määritteli hyvinvoinnin osiksi elintason ja elämänlaadun (1976). Allardtin mukaan yksilöt voivat ohjailta elinehtojaan elintasoonsa kuuluvien aineellisten ja persoonattomien resurssien avulla (Having) ja elämänlaatuun kuuluvien inhimillisten suhteiden laadun perusteella. Nämä tarpeet ovat sosiaalisia yhteisyystarpeita (Loving) ja itsensä toteuttamisen tarpeita (Being). (Allardt 1976, 37-38.)

Aaltion (2013, 18) mukaan hyvinvointia on mahdollista tarkastella kokonaisvaltaisesti osallistumisena ja vapautumisena. Terveys ja elintaso voidaan nähdä osana hyvinvoinnin edellytyksiä, mutta vain osana hyvinvoinnin kokonaisuutta. Kulttuuripalveluihin liittyen on hyvä miettiä kasvun ja oppimisen yhteyttä pedagogiikan kautta hyvinvointiin. Puhutaan pedagogisesta hyvinvoinnista, mitä ilmentää positiivinen muutos ja kehitys. Pedagoginen hyvinvointi tukee oppimisen prosesseja ja luo positiivisia tunnekokemuksia (Lappalainen ym. 2008, 9).

Hyvinvointi on moniulotteinen, -tilanteinen ja kokemuksellinen ilmiö, minkä määrittelyyn voidaan katsoa olevan kulttuurisesti ja sosiaalisesti sitoutunutta. Hyvinvointiin ja sen kokemukseen voivat vaikuttavaa monet tekijät. Näitä ovat esimerkiksi kulttuuriset, materiaaliset, taloudelliset ja poliittiset tekijät. Hyvinvoinnin voidaankin näin ollen olevan arvokysymyksen lisäksi poliittinen kysymys. Hyvinvoinnin tarkastelua voidaan tehdä myös painottaen subjektiivisen hyvän olon tai onnellisuuden kokemusta. Samoin hyvinvointia voidaan tarkastella painottaen yksilön vapautta tai kyvykkyyttä tehdä valintoja ja toimia aktiivisesti omassa elinympäristössään. WHO:n laatimassa Health 2020-strategiassa keskitytään vahvasti kulttuuriin, persoonallisiin ja sosiaalisiin resursseihin materiaalisten ja taloudellisten tekijöiden lisäksi. Näistä ovat esimerkkinä sosiaalinen tuki, mukautumis-sopeutumiskyky ja kuulumisen kokemus. (Laitinen 2017, 20-21).

Terveys määriteltiin Maailman terveysjärjestön (WHO) perustamisasiakirjassa (1946, 2) täydellisen fyysisen, henkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tilaksi, ei pelkästään sairauden tai heikkouden puuttumisena. Asiakirja määrittelee terveyden ihmisoikeutena, mikä on riippumaton rodusta, uskonnosta, poliittisista näkemyksistä tai taloudellisesta ja sosiaalisesta tilanteesta. (WHO 1946, 2-3). WHO:n toimesta on luotu perustaa terveyden edistämiseksi monien vuosikymmenten aikana. Alma Atan (1978) ja Ottawan (1986) kokousten julkilausumien pohjalta alkoi ymmärrys sektorien välisestä toiminnasta ja julkisesta politiikasta osana terveyden edistämistä ja terveyden tasa-arvon saavuttamista. WHO onkin täydentänyt terveyden edistämisen käsitettä kumppanuuteen, sosiaaliseen vastuuseen ja yhteisöllisyyteen, mitkä laajentavat terveyden edistämisen näkökulmaa hyvinvoinnin suuntaan. (WHO 1998; WHO 2013)

Kulttuuri- ja taideharrastusten suhde terveyteen on noussut esille viimeisen runsaan vuosikymmenen aikana. Kulttuurin ja taiteen harrastaminen herättää tekijässä ja kokijassa myönteisiä tunteita. (Hyypä & Liikanen 2005, 86-87)

4.2. Kulttuuripalveluiden merkitys kuntalaisille

Kulttuurihyvinvointipalvelut ovat asiakas- ja tarvelähtöisiä, matalan kynnyksen räätälöitäviä palveluita, joilla on terveyttä ja hyvinvointia edistäviä tavoitteita. Ne voivat esimerkiksi lisätä elämänhallinnan tunnetta ja koettua terveyttä, ehkäistä yksinäisyyttä ja sosiaalista eriytymistä, lisätä osallisuutta ja oikeutta itseilmaisuuksiin tai tukea mielenterveyttä.

(Lilja-Viherlampi L. & Rosenlöf A-M. 2019). Näin on tärkeää, että jokaisella kuntalaisella on mahdollisuus kulttuuripalveluihin.

Kulttuuripalveluiden merkitystä hyvinvoinnille on viime vuosien aikana tutkittu paljon sekä Suomessa että kansainvälisesti ja se on kiistaton. Hyvinvointivaikutukset ovat keskeisin harrastamisen motiivi. Kulttuuri- ja liikuntapalveluja pidetään myös tärkeinä sosiaalisten ongelmien poistajina. Osallisuus kulttuuripalveluissa tulisi olla tasapuolista kuntalaisille. Osallistumisen suurimpia esteitä on tutkittu. Niitä ovat palveluiden sisältö ja korkea hinta, aukioloaikojen sopimattomuus ja liian pitkät välimatkat palvelujen piiriin. (Sokka ym. 2014, 9-10). Kulttuurihyvinvointipalveluita tulee toteuttaa ja kehittää yhdessä taiteen, kulttuurin, sosiaali-, terveys ja kasvatustyön kesken. Palveluja voidaan toteuttaa erityyppisissä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita tarjoavissa hoito- ja palveluyksiköissä, kouluissa, ensi- ja turvakodeissa, vastaanottokeskuksissa ja vankiloissa. (Lilja-Viherlampi L. & Rosenlöf A-M. 2019, 29-30). On tärkeää, että kulttuurihyvinvointipalvelujen tuottajat ymmärtävät ympäristön vaatimukset palvelujen toteuttamiseen. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaympäristöissä monet lakisäätteiset, taloudelliset ja toiminnalliset seikat vaikuttavat toimintojen toteuttamiseen. Samoin on tärkeää nähdä toteuttamisympäristössä uusia mahdollisuuksia uusien kulttuurihyvinvointipalveluiden toteuttamiseen kohdejoukoissa. (Lilja-Viherlampi L. & Rosenlöf A-M. 2019, 30)

Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen kulttuuripolitiikan ja liikuntatieteellisen tiedekunnan liikuntakasvatuksen teettämässä tutkimuksessa haastatettiin 167:ää jämsäläistä. Tutkimuksessa kartoitettiin heidän kulttuuri- ja liikuntapalvelukokemuksiaan. Taustalla ovat tulevat muutokset kuntarakenteissa Suomessa. Kuntalaiset nostavat esille palveluiden käyttäjien näkemysten kartoittamista ja sen tärkeyttä. Tutkimuksessa nähtiin tärkeänä myös se, että kuntalaiset pystyvät antamaan palveluista palautteita, mutta tavat niiden kokoamiseksi, koettiin haasteelliseksi. (Sokka ym. 2014, 7-10). Kulttuuri- ja liikuntapalveluja koskeva päätöksenteko tuli esille tutkimuksessa käydissä haastatteluissa ja sen toivottiin olevan läpinäkyvämpää (Sokka ym. 2014, 10). Yhtenä tärkeänä kunnallisen päätöksenteon tukimuotona on päätösten ennakoarviointi, mikä juuri tekee päätöksistä avoimia ja läpinäkyviä. Päätösten vaikutusten ennakoarviointi (EVA) on tapa arvioida etukäteen, miten valmistelussa oleva päätös vaikuttaisi erilaisten ihmisryhmien elämään ([THL](#)). Kulttuuripalveluiden saavutettavuudessa ja uusien toimintatapojen suunnittelussa on päätösten vaikutusten ennakoarviointi oiva tapa huomioida kuntalaiset.

Kulttuuri- ja liikuntapalveluita säädetään monilla eri laeilla. Uusimpana on laki kunnan kulttuuritoiminnasta (Laki kunnan kulttuuritoiminnasta 166/2019, Houni ym. 2020, 20)). Sen tavoitteena on vahvistaa väestön hyvinvointia ja terveyttä sekä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä kulttuurin ja taiteen keinoin. Samoin tavoitellaan kuntalaisille mahdollisuuksia luovaan ilmaisuun ja toimintaan. Kunnan tehtävänä on samoin edistää kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saatavuutta ja monipuolista käyttöä. Lain tavoitteena on tukea ihmisten mahdollisuuksia luovaan ilmaisuun, kulttuurin ja taiteen tekemiseen ja kokemiseen. Lailla pyritään myös tasavertaiseen mahdollisuuteen kaikilla väestöryhmillä kokea kulttuuria, mikä vahvistaa väestön hyvinvointia ja osallisuutta.

Kulttuurin ja liikunnan harrastus on hieman lisääntynyt 2000-luvulla ja kuntalaisten käyttämä palveluiden kirjo on laaja. Suosituimpia ovat kirjojen lukeminen, kirjastossa käynti ja kävely. Jämsässä tehdyn tutkimuksen mukaan 97 % vastaajista näkivät kulttuuri- ja liikuntapalveluilla olevan hyvinvointivaikutuksia sekä yli 80 % vastaajista näki palveluiden lievittävän ympäröivän yhteiskunnan moniarvoisuutta. (Sokka ym. 2014, 69-72).

Hyypän mukaan Suomessa kuoroharrastus ja talkoot kuvastavat parhaiten väestön sosiaalista pääomaa ja lisäävät sosiaalisen läsnäolon tunnetta. Sosiaalinen pääoma voi selittää kulttuuri- ja taideharrastuksen vaikutuksen. Sosiaalisen pääoman sisältämä mehenki ja yhteisöllisyys kuvastavat vuosikymmenien aikana muodostuneen elämisen tapaa, johon yhteisöjen jäsenet huomaamattaan kasvavat. Kuoroon kannattaa liittyä sosiaalisen läsnäolon tunteen vuoksi, vaikkei lauluääntä olisikaan. Kaikki muutkin kulttuuriharrastukset tuottavat tutkitusti iloa, yhteistä hyvää, terveyttä ja pitkää ikää. Vapaaehtoistyö perustuu keskinäiseen luottamukseen, joten ei ole ihme, että tutkimukset osoittavat senkin olevan terveellistä ja lisäksi hauskaa. (Hyypä & Liikanen 2005,86; Hyypä 2020, 18).

5 MENETELMÄT

5.1. Palvelumuotoilu

Kulttuurihyvinvointisuunnitelman tavoitteena on tuoda kuntien, tulevien hyvinvointialueiden asukkaalle paras mahdollinen hyvinvointia tuottava kokemus. Tällöin tämän kehittämistehtävän menetelmäksi valikoitui palvelumuotoilu, koska siinä keskiössä on asiakas ja asiakaslähtöinen ajattelutapa. Palvelumuotoilu on kehittyvä osaamisala ja jatkuvassa kehittämisen tilassa. Tavoitteena on auttaa organisaatiota havaitsemaan strategisia linjauksia sekä kehittämään vanhoja palveluita asiakaslähtöisyyden kautta. (Tuulaniemi 2016,24-26.) Sosiaali- ja terveydenhuollon kontekstissä asiakaslähtöisellä tavalla toimia on iso merkitys. Palvelumuotoilun tarjoama asiakasymmärrys ja yhteiskehittämisen luovat lähtökohdat uudenlaisten palvelujen kehittämiseksi (Ahola 2017, 10-12)

5.2. Toimintatutkimus

Toimintatutkimus on osallistavaa ja itseohjautuvaa toiminnan kehittämistä, jossa voidaan empirian ja teorian nähdä kulkevan orgaanisessa vuorovaikutussuhteessa. Tavoitteellinen toiminta johtaa yleensä muutosehdotukseen yhteisössä tai muutokseen ryhmän käytännöissä tai toimintatavoissa. (Rautio 2021).

Toimintatutkimus nähdään ammatillisen oppimisen ja kehittymisen prosessina. Näin se liittyy oleellisesti käytännön työelämään ja siellä esiintyviin haasteisiin, niiden tiedostamiseen ja poistamiseen. Olennaista on, että toimintatutkimus nähdään toimijoista kumpuavana toimintana ja voimana, ei ulkoapäin annettuina ohjeina tai kehittämistoimina. (Jyväskylän Ammattikorkeakoulu 2014).

Pysyvä muutos liittyy toimintatutkimukseen eräänä elementtinä. Näin tavoitteena on lupaus paremmasta, demokraattisena toimintana. Toimintatutkimuksen voidaan sanoa olevan jatkuvaa toiminnan parantamista (Jyväskylän Ammattikorkeakoulu 2014). Näin tässäkin kehittämistehtävässä oli kyse. Saada työväline yhdessä aikaan maakunnan kulttuurihyvinvointisuunnitelmaksi.

6 VIESTINTÄHARAVA - TUKI KUNNILLE JA HYVINVOINTIALUEILLE KULTTUURIHYVINVOINTISUUNNITELMAAN

Kehittämishankkeeseeni aihio sai alkunsa keväällä 2020, kun maakunnallinen hyvinvointisuunnitelma – ja kertomus saatettiin loppuun osana omaa silloista työnkuvaani. Hyvinvointikertomuksessa oli käsitelty kulttuurin merkitystä hyvinvoinnille ja omaa ammatillista osaamistani peilaten halusin tuoda työkaluja laajempaan käyttöön. Työpajasarja, mikä koostui neljästä etätapaamisesta pandemiasta johtuen ja kulttuurihyvinvoinnin seminaarista Kulttuurihyvinvointi – totta jo tänään, edisti asiaa. Työpajasarjan käyn lävitse kronologisessa järjestyksessä, avaten käsitellyt aiheet ja seminaarin kokonaisuutta. Näiden tulosten kautta muodostuu kehittämisprosessissa muotoutunut kokonaisuus ja tuki, viestintäharava kulttuurihyvinvointisuunnitelman tekoon. Tähän kokonaisuuteen vaikuttivat myös päiväkirjamerkinnot, joista olen ottanut otteita seuraavaan tekstiin.

6.1 Prosessin suunnittelu ja tarpeen tunnistaminen

Opintojen aikana kirjoitin päiväkirjaa, jossa kävin keskustelua itseni kanssa yleisesti kulttuurihyvinvoinnin merkityksestä sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla. Minulla on ollut oikeastaan aina kulttuuri, taide ja musiikki lähellä sydäntä, joten olen mieltänyt kulttuurin ja taiteen osana omaa hyvinvointiani. Mitä enemmän on kertynyt elämäkokemusta omine haasteineen, olen sen merkityksen mieltänyt yhtä vahvaksi ravitsemuksen, levon, liikunnan ja osallisuuden rinnalla.

Hyvinvoinnin elementtien tasapainottaminen on tärkeää omassa työssäni.

Ote päiväkirjasta 20.11.2020.

Satakuntalaisten alueellinen hyvinvointikertomus v. 2019 ja –suunnitelma v. 2020-2024 hyväksyttiin 9.11.2020 Satasairaalan valtuustossa. Asiakirjassa huomioitiin mm. ravitsemuksen, liikunnan ja mielenterveyden lisäksi tasavertaisesti kulttuurin, taiteen, kulttuurihyvinvoinnin näkökulma. Suunnitelmassa todetaan seuraavaa: "Satakunnan kuntien on sitouduttava kulttuuripalveluiden tuottamiseen. Kuntastrategiassa ja kuntien toiminnassa tulee kiinnittää erityistä huomioita hyvinvointia ja terveyttä edistävään kulttuuritoimintaan.

Tietoisuutta kulttuurin merkitystä hyvinvoinnin tuottajana, on jaettava eteenpäin eri hallintokuntiin ja toimintayksiköihin aina luottamushenkilöiden tasolta asiantuntijatasolle. Kulttuurinjohtamisen työnjakoon ja yhteistyöhön kaivataan uusia toimintastruktuureita. Myös eri kulttuurin ja kulttuurihyvinvointia koskevien ohjelmien esittelyä ja käsittelyä sekä luottamushenkilöhallinnossa että johtoryhmässä on syytä vahvistaa. Satakunta kaipaa poikkihallinnollista ryhmytystä, rakenteita ja toimintamalleja kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi. Kuntien on huolehdittava, että kulttuurihyvinvointi on kirjattuna toiminta- ja taloussuunnitelmiin ja seurattava myöhemmin toiminnan toteutumista. Erityistä huomioita täytyy kohdistaa niihin ihmisiin ja ryhmiin, joiden taloudellinen, sosiaalinen tai terveydellinen elämäntilanne estää heitä käyttämästä kulttuuripalveluita. Lisäksi on tärkeää luoda mahdollisuuksia omaehtoiselle kulttuuri- ja taidetoiminnalle. Yksilöille ja ryhmille on osoitettava joko maksuttomia tai huokeita tiloja oman taiteen tekemiseen ja harrastamiseen. Taide ja kulttuuri on otettava huomioon kaupunki- ja rakennussuunnitelmia tehdessä. Prosenttiperaatteen mukaisesti tietty osa rakennushankkeiden rahoituksesta käytetään taiteeseen. Kulttuuriympäristöjä on jatkossakin syytä hyödyntää asukkaiden viihtyvyyden ja hyvinvoinnin lisäämiseksi. Myös kansalaiset on otettava mukaan suunnitteluun.”

Päiväkirjamerkinnöissäni olen pohtinut kehittämishankkeen lähestymistapaa ja päätynt palvelumuotoiluun, koska sen taustalla näen vahvasti omat arvoni ja toimintatapani toimiessani eri tehtävissä sosiaali- ja terveydenhuollossa viimeisten vuosikymmenten aikana.

Perehdyin oikeastaan vasta nyt taas etiikkaan ja sen syvimpiin merkityksiin. Ymmärsin, sain vastauksen, miksi itse pidän tärkeänä kulttuurihyvinvoinnin näkökulmasta keskeisimpänä seuraavia asioita:

A) Ihminen, kaiken hyvinvoinnin keskiössä on i h m i n e n. Hänen tarpeensa, toiveensa, terveytensä, hyvinvointinsa jne.

B) Ihmisarvon kunnioittaminen, liittyy oikeastaan edelliseen, on kaiken toiminnan lähtökohta.

C) Vuorovaikutus; perustuu dialogisuuteen ja luottamukseen -osallistava – osallisuus -voima – voimaannuttava

Ja jatkuu:

Aina kun sanomme “tapahtukoon”, jotain myös tapahtuu. Uskalla unelmoida. Kannattaa kuunnella sisäistä ääntä.

Ote päiväkirjasta 12.4.2020.

Päiväkirjamerkintöjen pohjalta minulla on ollut vahva kanta siihen, että kulttuurihyvinvoinnin merkitys tulee yhä vahvistumaan. Yhtenä tärkeänä elementtinä asian edistämiseen on merkintöjen pohjalta ollut viestintä ja sen kautta vaikuttaminen positiivisella ja sitkeällä vaikuttamisella. Näin tällä kehittämistehtävällä on myös vahva viestinnällinen näkökulma osallisuuden kautta. On pidettävä tasavertaisesti kulttuurin ja taiteen merkitystä yllä puhuttaessa hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen vaikuttavista asioista.

Kehittämistehtävään liittyvien työpajojen kautta pyrin tavoittelemaan kuntien ja tulevien hyvinvointialueiden rakenteissa kulttuurihyvinvoinnin osuutta. Työpajojen, palvelumuotoilun ja toimintatutkimuksen kautta pyrin saavuttamaan jatkuvan kehittämisen periaatteiden kautta tämän kehittämistehtäväni. Työskentelyä ja prosessia viivästytti oman työkuvan vaihdos. Näin aikataulu hidastui. Toisaalta oli aikaa enemmän mieltä aiheita ja siihen liittyviä aihioita. Näin annoin tavallaan aikaa myös omalle kulttuurihyvinvoinnin osaamisen syventämiselleni, minkä väen vahvuutena tässä kohtaa. Työtehtävien muutoksen jälkeen olen vahvasti kuitenkin "huolehtinut" kulttuurihyvinvoinnin merkityksellisyydestä osana Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus –ohjelmaa. Luovuuden merkitys kaikinensa oli tärkeällä sijalla tässä prosessissa.

Rakastan itsessäni sitä, että pidän kiinni tavoitteistani ja että olen tavoitteellinen. Ajatuksissani olen käsitellyt oppariani. Hyvin suunniteltu on puoliksi tehty. Se on totta!

Ote päiväkirjasta naistenpäivänä 8.3.2020:

Olin koulutuspäivässä THL:ssä kuuntelemassa Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus –ohjelman aloitusta. Vaikka aiheet olivat osittain tuttuja ja jo tiedossa, oli taas mukava päästä näkemään tuttuja asiantuntijoita ja kuulla oman erityisvastuualueen suunnitelmia. Ahkerasti twiittailin tärkeimmistä nostoista. Uskon päivän jälkeen yhä enemmän siihen, että tämä sote-uudistus menee nyt maaliin. Hankeaikahan on kolme vuotta. Eli minulla on aikaa 10 vuotta toteuttaa kulttuurihyvinvoinnin osuutta sote-palveluissa?! Tai olisiko aika sitten jo kypsä sille muutaman vuoden kuluttua, että kulttuurihyvinvointi olisi oma "hallintoalansa" muiden toimialueiden keskuudessa ja tasavertaisena. Kuka tietää? Toivottavasti näin on!

Ote päiväkirjasta 3.2.2020

6.2 Osallistuminen ja tutkimusetiikka

Työpajatyöskentelyyn kutsuttiin maakunnallisesti hyvinvoinnin ja kulttuurialan asiantuntijoita ja järjestöjen edustajia sähköpostin avulla. Näin osallisuus toteutui myös samalla kuntalaisten kautta. Työpajoihin osallistui 10–27 asiantuntijaa / kerta. Pandemia-aikana

työpajat jouduttiin toteuttamaan etänä Teamsillä. Työpajojen eteneminen tapahtui etukäteen lähetettyjen esityslistojen mukaisesti. Työpajojen sisällön muodostuminen tapahtui keskustelussa esiin tulleista nostoista, joten näin pyrittiin mahdollisimman paljon vaikuttamaan osallistumisen vahvuuteen. Keskustelun ja kehittämisen kirjaamisalustana käytettiin Padlettia. Kehittämishankkeen ohjausryhmänä toimi maakunnallinen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen verkostoryhmä, jonka puheenjohtajana itse toimin työtehtävääni liittyen.

6.3 Kehittämistyöpajat

Jokaisen työpajan alussa oli esittely, koska osallistujien määrä vaihteli. Jokaiseen työpajaan olin myös tuonut pienen luovan tehtävän, mikä antoi voimaa yhdessä tekemiselle. Oli se sitten yhdessä aikaansaatu runo, voimauttavat sanat tai värit, jotka halutessaan sai jakaa muiden osallistujien kanssa

Työpajat toteutettiin 5.10.2020, 17.11.2020, 20.1.2021 ja 10.3.2021. Työpajan kesto oli 2,5 tuntia. Lisäksi pidettiin ensimmäinen satakuntalainen kulttuurihyvinvoinnin seminaari Kulttuurihyvinvointi – totta jo tänään, josta muodostui loppujen lopuksi webinaari 29.9.2020. Webinaari oli Satakulttuurin –hankkeen kick off-tilaisuus samalla. Hanke saa rahoitusta Sosiaali- ja terveysministeriön terveyden edistämisen määrärahasta. Webinaarissa puheenvuoroja kuultiin eri kulttuurihyvinvoinnin näkökulmista. Kulttuurihyvinvoinnin ulottuvuuksista erityistaidetoimintaan ja eri ikäisten kulttuuripalveluista. Kulttuurifoorumi-toimintatavasta kulttuurihyvinvointiin maahanmuuttajille, kulttuurin TEA-viisarista kulttuurin hyvinvointitalous-näkökulmaan.

7 AINEISTO

Aineistona kehittämishankkeessani toimii kehittämistyöpajojen materiaali esityslistoineen, muistioineen ja auki kirjoitettuna Padlet-alustojen koonnit. Nämä tekstit on kursivoitu tekstissä. Tässä luvussa kuvaan syntynyttä aineistoa kronologisessa järjestyksessä.

Ensimmäisessä, aiheeseen liittyvässä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen verkoston kokouksessa käsiteltiin aihetta ensimmäisen kerran 6.5.2020. Tuolloin keskityttiin kulttuurihyvinvointisuunnitelman perustaksi ideoimaan Kulttuuria Satakunnasta – ideointia Satakuntalaisten kulttuurihyvinvointisuunnitelman pohjaksi. Työpajassa kuultiin oman perusesitykseni Mitä on kulttuurihyvinvointi ja mitkä ovat sen vaikutukset? lisäksi kahta läänintaiteilijaa. Esitykset käsittelivät kuntien kulttuurihyvinvoinnin rakentamista ja monikulttuurisuuden näkökulmaa kulttuurihyvinvoinnissa. Keskustelua jatkettiin maakunnallisista hyvistä käytännöistä kulttuurihyvinvointisuunnitelman rakenteisiin eli ideointia suunnitelman pohjaksi. Läsä oli 10 henkilöä kuntien ja järjestöjen hyvinvoinnin asiantuntijoista itseni lisäksi. Kutsua laajennettiin seuraaviin työpajoihin. Luovat harjoitteet työpajoissa jäivät kuulijoiden muistijäljeksi, eikä niitä dokumentoitu.

Työpajaan 5.10.2020 osallistui 19 osallistujaa eri kuntien hallintokunnista. Kutsut olivat lähteneet kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen asiantuntijoille, kulttuuriasiantuntijoille ja järjestöjen edustajille sekä nyt myös aikuisten lihavuus-hoito- ja palveluketjutyöryhmälle. Viestinnällisesti kutsujen saavuttamisessa oli ollut haastetta, koska kaikki eivät olleet saaneet Teams-kutsua. Ryhmän koko oli kuitenkin kattava, jotta saatiin monipuolista keskustelua aikaan. Osallistujat edustivat eri hyvinvoinnin ja kulttuurin toimialueita sekä järjestöjen edustus oli mukana. Käsiteltäviä aihioita olivat TEA-viisari, har rastepassi, kuultiin Satakulttuuria -hankkeen ajankohtaiset kuulumiset sekä keskusteltiin tiedottamisen tärkeydestä.

Toisessa kehittämistyöpajassa olivat edustettuina 17.11.2020 Satakunnan hyte-yhteyshenkilöt, kuntien kulttuuriasiantuntijat sekä järjestöjen edustajat. Yhteensä 15 osallistujaa. Keskustelu jakaantui Padlettiä hyödyntäen kulttuurihyvinvoinnin merkitykseen yksilö / yhteisö - kunta / maakunta - osioon sekä kulttuurihyvinvoinnin hyviin käytäntöihin. Maininnat suluissa.

Kuntapäättäjät mukaan (2).

Nykytilanteessa, jossa paljolti puhutaan rahasta ja kulttuuripalvelut nähdään päättäjien taholta tuhlauksena, pitäisi myös päättäjiä valistaa kulttuurin hyvinvointivaikutuksista, jotka ovat tutkittua faktaa.

Mainittakoon, että tein yhtenä opintoihin kuuluvana työnä Kulttuurihyvinvoinnin ABC:n luottamushenkilöille, mikä on saatavissa tietopakettina THL:n sivustolta.

Yhdyspintatyöskentelyssä nähtiin tärkeänä toimintana järjestöjen tuottamat kulttuurihyvinvointipalvelut ja toiminta kulttuurin ja taiteen yhdyspinnoilla. Samoin kohderyhmä nähtiin mukana suunnittelussa eli kuntalaiset muodostuvat asiantuntijoiden ja kuntalaisten osallistumisen kautta.

Järjestöt mukaan suunnitteluun. (2)

Kohderyhmä mukaan suunnitteluun. (3)

Järjestöillä on myös annettavaa aiheeseen liittyen. (Mainittakoon, että järjestöjen edustus on kutsulistalla tähän tilaisuuteen; samoin myös järjestöjen neuvottelukunnan kautta oli mennyt kutsu)

Myös syrjäytyneet tulee huomioida ja heitä kuulla suunnittelussa.

Tässä työpajassa keskusteltiin kulttuurihyvinvoinnin teemasta myös maakunnallisessa kulttuuristrategiatyössä. Kulttuurin merkitystä hyvinvoinnin osatekijänä on nostettu jo hyvinvointikertomuksessa, joten teema on saanut tuulta alleen. Näitä asiakirjoja toivottavasti tullaan yhdistämään tulevaisuudessa, kun hyvinvointialue aloittaa toimintansa vuoden 2023 alussa. Kulttuurihyvinvointisuunnitelma toimii konkreettisenä asiakirjana kulttuuristrategiatyöhön ja osaltaan konkretisoi ne tavat ja toimintamallit, joilla asiaa voidaan edistää eri toimijatasoilla.

7.1 Merkitys yksilölle - kuntalaiselle

Monipuoliset kulttuuripalvelut nähtiin takaavan tasavertaisuuden sekä monipuolinen kulttuuritarjonta, porrastetut maksut tai maksuttomuus lisäävät myös saavutettavuutta.

Kulttuuripalvelut ovat monelle "henkireikä". (1)

Kulttuuritilaisuuksissa tavataan ystäviä ja tuttavvia tai tullaan nauttimaan kulttuurista ryhmässä, jossa saa olla myös rauhassa, jos niin haluaa. Näin

olen havainnut mm. palveluissamme erilaisissa yleisötilaisuuksissa. Pienikin tilaisuus tai poistuminen kotoa mielekkääseen tilaisuuteen voi kantaa pitkälle ja tuottaa hyvää mieltä.

Kulttuurin kokemisen ja oppimisen näkökulma tuli työpajassa esille. Itseilmaisuus kehittyi ja on hienoa saada uudenlaisia kokemuksia.

Uudenlaisten kokemusten saaminen (3)

Erinäisillä kulttuuripalveluilla voi olla yksittäisille yksilöille / kuntalaisille hyvinkin voimaannuttava / eheyttävä / positiivinen vaikutus, mikä tuo hyvän mielen pitkäksi aikaa.

Kulttuurin keinoin on mahdollista mm. tukea jaksamista, itsensä oppimista ja löytää polku omiin vahvuuksiin, kirjoitti eräs osallistuja työpajassa.

Tärkeä näkökulma nähtiin myös kulttuurin vaikutuksella voimaantumiseen. Itse tehden tai osallistuen voi kokea voimaantumista ja onnistumisen tunnetta.

Kyky ilmaista tunteita suojaa lasta Taidelähtöisten menetelmien avulla rikastamaan arkista kanssakäymistä, saadaan aistit ja mieli liikkeeseen sekä houkutellaan esiin kokemuksia ja tunteita. Ne ovat olemassa, mutta kosketusta tai käsittelyä vailla. Kyky ilmaista tunteita on selkeästi suojaava tekijä lapselle. Taiteellinen toiminta, kuten teatteri, tanssi, musiikki tai kuvataide tarjoavat symbolisen etäisyyden ja metaforisen suojan ilmaisulle. Taiteellisen ilmaisun turvin voi tulla esiin jotain sellaista, jolle on ollut vaikea löytää sanoja tai muotoa. Taide tarjoaa välineitä myös sosiaaliseen kasvuun ja oppimiseen sekä omien vahvuuksien tunnistamiseen. Taide herkistää uusiin havaintoihin, se taipuu myös välineeksi, mutta ei ole pelkäämään sitä. (Kulttuurihyvinvointi ja taidelähtöiset menetelmät, THL).

Yhteisöllisyys, olla osa jotakin suurempaa, on ihmisen perustarve ja erittäin merkittävä tekijä hyvinvoinnille kirjoitti yksi osallistuja tässä työpajassa.

Vähentää yksinäisyyttä, lisäksi voidaan tavoittaa henkilöitä, jotka jäävät syrjään, tarvitaan kuitenkin myös rinnalla kulkijaa, tsempparia. Kaikki eivät kykene lähtemään harrastuksiin.

7.2 Merkitys kunnalle - yhteisölle

Työryhmässä keskusteltiin kunnan imagokysymyksestä liittyen kulttuuripalveluihin. Nähtiin tärkeänä, että "asioita ja niiden vaikutuksia on mietitty". Kuntien tehtävänä nähtiin myös kulttuurin ja poikkihallinnollisen yhteistyön esille tuomisen. Hyvin hoidetut ja monipuoliset kulttuuripalvelut luovat elinvoimaa kuntiin ja elinvoimaiset kuntalaiset vahvistavat kunnan elinvoimaa.

Kulttuurihyvinvointi voi myös edistää rakenteellista sosiaalityötä ja nostaa yhteisöllisyyttä esiin.

Hyvin hoidetut kulttuuripalvelut lisäävät kuntien vetovoimaisuutta mm. matkailun alalla ja houkuttelee uusia kuntalaisia muuttamaan.

Rikas ja monimuotoinen kulttuuritoiminta voi olla myös merkittävä työllistäjä kunnassa, kuten esim. taiteilijoiden palkkaaminen.

Osallistujat kantoivat huolta kulttuuripalveluiden resursseihin tässäkin työpajassa. Seuraava lainaus kertoo olennaisimman:

Muutakin kuin sanahelinää.

Kunnissa usein viitataan kaupungin / kunnan hienoon kulttuuritarjontaan, mutta todellisuudessa satsaukset ovat useimmiten pieniä ja tähän liittyvät ne päättäjät, joita pitäisi tällä osa-alueella valistaa ja kouluttaa ymmärtämään, ettei kulttuurihyvinvointi ole vain sanahelinää, vaan kulttuuri todellakin vaikuttaa kuntalaisten hyvinvointiin.

Lisäksi käytiin keskustelua, että kulttuurihyvinvointi tulisi ottaa maakunnassa osaksi Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelman kehittämistä. Näkyväksi esim. työpajoissa ja oppimisprosesseissa lapsi- ja perhepalveluiden alueella. Uutena innovaationa nähtiin myös se, että erilaisten toimijoiden ja heidän käytäntöjensä yhdistäminen synnyttää paljon hyvää. Esimerkkinä mainittiin museon näyttelyt ja jooga, joista muodostui tai dejooga.

Tärkeä kysymys oli, onko kulttuurihyvinvointisuunnitelmaa laadittaessa tarkoitus tunnistaa ilmiöitä tai muutostekijöitä, jotka haastavat satakuntalaisten hyvinvoinnin edellytyksiä ja joihin kulttuurilla ja taiteella voitaisiin vastata?

Tiedottaminen ja aito osallistaminen saivat myös äänet osallistujien keskuudesta.

20.1.2021 työpajaan osallistui 15 henkilöä kuntien tai kulttuuripalveluista, järjestöistä, Taikesta ja sote-palveluista. Esittelyn yhteydessä oli tehtävänä keksiä jotain oman etunimen alkukirjaimella alkavaa, jolla toivotti samalla muille osallistujille. Työskentelyssä keskityttiin kulttuurihyvinvointisuunnitelman konkreettiseen työstämiseen. Päädyttiin suunnitelman ulkoasuun visuaaliseen julkaisuun ehdotuksestani. Käsiteltiin myös kuntien lakisääteiset tehtävät kulttuuripalvelujen suhteen. Informoin osallistujia kehittämis-tehtävästäni. Kulttuurihyvinvointisuunnitelman suunnittelun lisäksi ajankohtaisia asioita olivat tuolloin kulttuurihyvinvointipoolin esittely, Taikusydämen ajankohtaiset asiat ja kunnallisvaalien kulttuurihyvinvoinnin teemat.

10.3.2021 työpajassa käsiteltiin kulttuurihyvinvointisuunnitelman rakennetta maakunnan ja kunnan näkökulmasta. Keskustelu eteni alkuperäisen esityslistan mukaan ja aloitus oli johdannosta lopputekstiin. Eli keskustelussa läpikäytiin kuntien ja maakunnallista hyvinvointikertomustyötä sekä maakunnalliset kulttuurihyvinvoinnin verkostot

*Onko tarpeen käydä läpi kulttuurihyvinvointiin liittyviä käsitteitä, kuten taide-
lähtöiset menetelmät, osallisuus, osallistava taide jne? Vai menisivätkö
nämä kohdan 2. alle?*

Johdannon jälkeen käytiin keskustelua siitä, mitä kulttuurihyvinvointi on?

*Mikä on kulttuurihyvinvoinnin merkitys yhteiskunnalle ja kansantervey-
delle?*

*Tuli vielä mieleen, että mihin kohtaan tulisi toiminnan arviointi, mittarit ja
kustannusvaikuttavuus? Hyvä huomio!*

Kustannusvaikuttavuus on tärkeä, päätöksentekoon vaikuttava asia!

*Teemaan liittyvä tutkimustieto ja mistä sitä löytyy lisää – selkeitä sanoja
siitä, miten voi omassa kunnassa perustella kulttuurihyvinvointitoiminnan
merkitystä.*

Toisaalta keskusteltiin myös saavutettavuudesta tässä kohtaa ja nähtiin kulttuurihyvinvointipalveluiden merkitys sen kautta erittäin tärkeäksi.

Pitäisikö ennemminkin olla saavutettavuuteen liittyviä ohjeita, linkkejä yms. joista saisi lisätietoa. Kulttuurikohteiden saavutettavuus on koko ajan edistytävä asia, koska sitä parannetaan mahdollisuuksien mukaan jatkuvasti ja saavutettavuuden eri osa-alueita on hurja määrä.

Voisiko palveluiden jaottelussa miettiä enemmän käyttäjän motiiveja; haakeeko käyttäjä enemmän "kerran elämässä" kokemuksia, selkeästi spesifimpää sisältöä, sosiaalisia kohtaamisia, tukea omiin harrastuksiin tai pirstystystä arkeen, "akkujen lataamista".

Jatkossa keskustelua käytiin kulttuurielämystarjonnasta ja kiinnitettiin huomio tulevaisuuden tarkasteluun. Nähtiin tärkeänä visio maakunnan kulttuurihyvinvointipalveluista.

Kulttuurihyvinvointisuunnitelmassa olisi hyvä myös katsoa tulevaa, eikä lisätä nyt olemassa olevia juttuja. Visioita...?

Visioille komppausta myös. Esim. tuolla toisessa kohdassa mainittu mobiilisti käytettävä kulttuurireitti-/kulttuurikohdekartta tms. olisi hyvä tavoite kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi maakunnallisesti.

Kannatan myös visioita: millainen olisi unelmien Satakunta, jossa

kulttuurihyvinvoinnin osalta tilanne olisi täydellinen?

7.3 Yhteenvetoa kehittämistyöpajoista

Satakunnan kuntien on sitouduttava kulttuuripalveluiden tuottamiseen. Kuntastrategiassa ja kuntien toiminnassa tulee kiinnittää erityistä huomioita hyvinvointia ja terveyttä edistävään kulttuuritoimintaan. Tietoisuutta kulttuurin merkityksestä hyvinvoinnin tuottajana on jaettava eteenpäin eri hallintokuntiin ja toimintayksiköihin aina luottamushenkilöiden tasolta asiantuntijatasolle.

Kulttuurinjohtamisen työnjakoon ja yhteistyöhön kaivataan uusia toimintastruktuureita. Myös eri kulttuurin ja kulttuurihyvinvointia koskevien ohjelmien esittelyä ja käsittelyä sekä

luottamushenkilöhallinnossa että johtoryhmässä on syytä vahvistaa. Satakunta kaipaa poikkihallinnollista ryhmätyötä, rakenteita ja toimintamalleja kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi.

Kuntien on huolehdittava, että kulttuurihyvinvointi on kirjattuna toiminta- ja taloussuunnitelmiin ja seurattava myöhemmin toiminnan toteutumista. Erityistä huomioita täytyy kohdistaa niihin ihmisiin ja ryhmiin, joiden taloudellinen, sosiaalinen tai terveydellinen elämäntilanne estää heitä käyttämästä kulttuuripalveluita. Lisäksi on tärkeää luoda mahdollisuuksia omaehtoiselle kulttuuri- ja taidetoiminnalle. Yksilöille ja ryhmille on osoitettava joko maksuttomia tai huokeita tiloja oman taiteen tekemiseen ja harrastamiseen.

Taide ja kulttuuri on otettava huomioon kaupunki- ja rakennussuunnitelmia tehdessä. Prosenttiperiaatteen mukaisesti tietty osa rakennushankkeiden kokonaisbudjeteista käytetään taiteeseen. Kulttuuriympäristöjä on jatkossakin syytä hyödyntää asukkaiden viihtyvyyden ja hyvinvoinnin lisäämiseksi. Myös kansalaiset on otettava mukaan suunnitteluun. Mielekkään mielenterveyden edistämisessä on hyvä huomioida kulttuuri sekä ympäristön terveyden ja arjen turvallisuuden edistämisessä samoin.

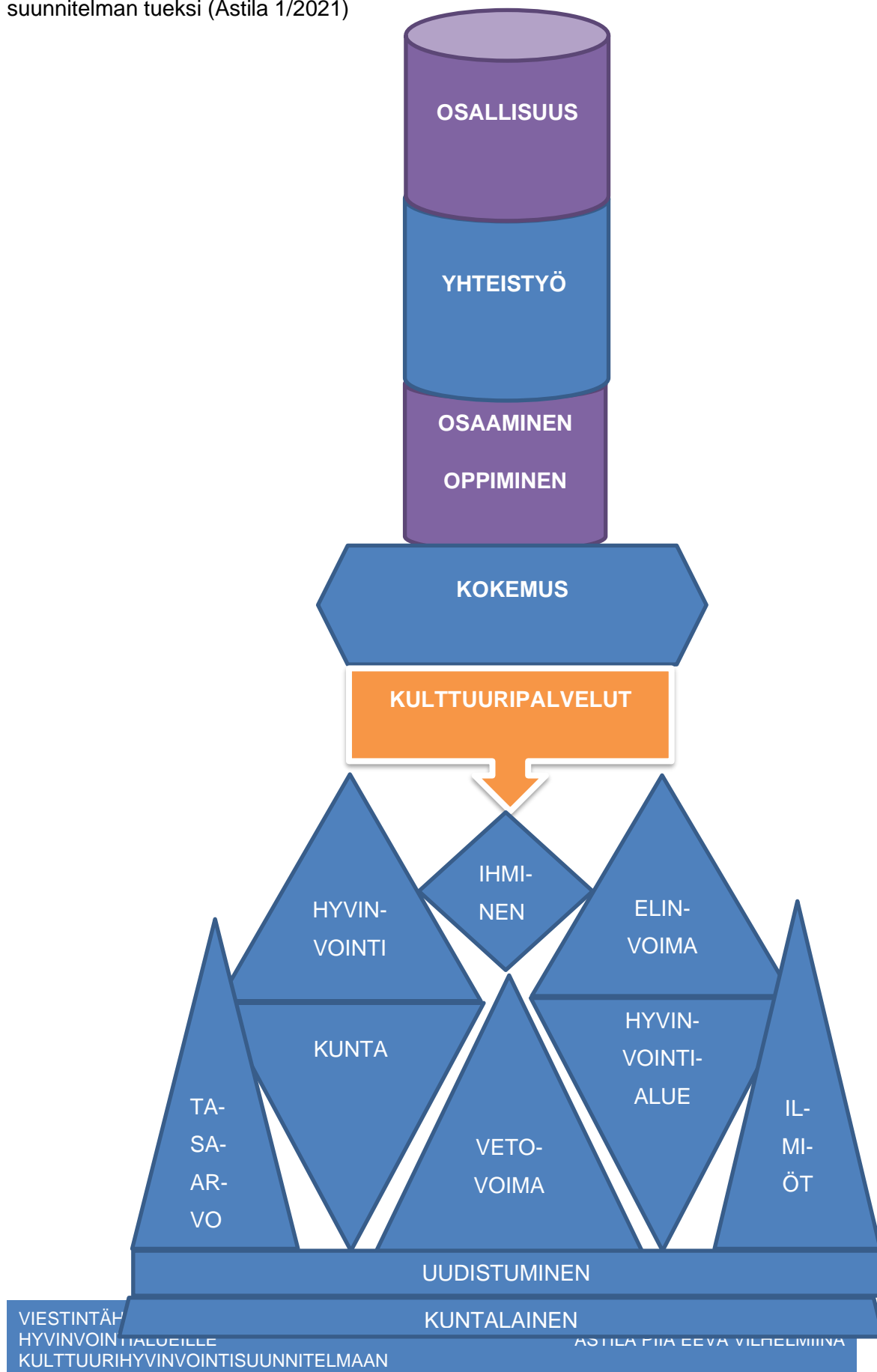
8 VIESTINTÄHARAVA-MALLI

Kaikkien työpajojen jälkeen muodostin käydyistä keskusteluista, Padlet-alustojen pohjalta sekä päiväkirjamerkintöjeni pohjalta tuen, viestintäharavan, kulttuurihyvinvointisuunnitelman tekoon kunnille ja hyvinvointialueille. Tässä yhdistyvät tärkeimmät osa-alueet, teemat, joita tulee kulttuurihyvinvointisuunnitelman teossa huomioida. Tai asioita, joita on hyvä muistaa, kun puhutaan hyvinvoivasta, terveyttä edistävästä ja turvallisuutta tuovasta kunnasta tai hyvinvointialueesta kulttuuripalveluineen, jonka keskiössä on aina ihminen.

Työpajojen materiaaleista nousi tärkeänä teemana osallisuus. Osallisuudella ja osaamisen vahvistamisella päästään kulttuurihyvinvointisuunnitelman teossa eteenpäin, yhteistyötä samoin lisäämällä. Kulttuurihyvinvoinnin osaamiseen vaikuttaa vahvasti kokemus, itse koettu tai kokemuksen aikaan saaminen toisille. Näiden kautta kulttuuripalvelut tuovat kuntiin ja hyvinvointialueisiin ihmisille hyvinvointia ja elinvoimaa. Samalla luonnollisesti myös vetovoimaa. Tärkeää on myös osata uudistua, jotta kuntalainen, ihminen voi hyvin kunnassa ja koko hyvinvointialueella. Tätä kokonaisuutta kutsutaan viestintäharavaksi.

Tällä mallilla nostetaan ensisijaisesti kulttuurihyvinvoinnin vaikuttavuutta esille viestinnän keinoin. Sen rakentamisessa osallistetaan kunnan ja alueen väestöä muun muassa järjestöjä ja hyvinvoinnin ja kulttuurin asiantuntijoita kulttuurin, taiteen ja hyvinvoinnin näkökulmaan. Kolmantena lisätään yleisesti tietoisuutta kulttuurihyvinvoinnista ja sen tärkeydestä. Satakuntalaisten kulttuurihyvinvointisuunnitelmaprosessissa on pidetty monialaisia työpajoja, joissa on voitu jakaa tietoa ja ymmärrystä eri asiantuntijoiden kesken. Uskon, että tästä on hyötyä myös jatkossa kuntien ja hyvinvointialueiden kulttuurihyvinvointisuunnitelmien teossa, osana hyvinvointisuunnitelmaa.

Kuvio 1: VIESTINTÄHARAVA-malli kunnan tai hyvinvointialueen kulttuurihyvinvointisuunnitelman tueksi (Astila 1/2021)

9 YHTEENVETOA JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Tässä luvussa arvioin keräämäni materiaalia sekä koko prosessia. Kehittämistyöni myötä loin kuntien ja hyvinvointialueiden kulttuurihyvinvointisuunnitelman tueksi viestintäharava-mallin. Mallilla vahvistetaan kuntien ja maakuntien kulttuurihyvinvoinnin tilaa poikkihallinnollisessa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä kulttuurihyvinvointisuunnitelman avulla. Mallin elementit koostuivat käydyistä keskusteluista työpajoissa sekä päiväkirjamerkinnöistäni. Yhteistyössä ovat olleet mukana kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yhteyshenkilöt, alueen monialainen hyvinvointiverkosto, kulttuuri-asiantuntijoita ja järjestöjen edustajia. Toisin sanoen alueen kuntalaisia on osallistettu tätä kautta toiminnallisissa työpajoissa, mikä olikin tavoitteena.

Pandemia-aika huomioiden työpajojen toteutus oli väistämätöntä toteuttaa etänä, jotta prosessissa päästiin eteenpäin. Työpajojen luovat osiot ja itse keskustelu sujuivat kuitenkin hyvin etänä ja saatujen palautteiden perusteella osallistujat olivat myös tyytyväisiä.

Työpajojen lomassa pidetty kulttuurihyvinvoinnin seminaari keräsi mukavasti osallistujia monipuolisine ohjelmineen ja sai kiitettävät arvoinnit osallistujilta. Työpajoihin osallistuminen parani sarjan edetessä ja oli tyydyttävällä tai kiitettävällä tasolla koko aikana.

Kehittämishankkeeni tavoitteista kulttuurihyvinvoinnin viestintä, osallisuuden lisääminen ja yleisen tietoisuuden lisääminen kulttuurihyvinvoinnista, onnistuivat mielestäni hyvin. Osallistujia osallistettiin koko työpajasarjan ajan ja käsiteltyihin teemoihin sai vapaasti osallistua keskustellen tai Padlet-alustalla. Kulttuurihyvinvointi saatettiin kuitenkin osittain kokea vieläkin maakunnassa vieraaksi aiheeksi, jotta tavoite tuoda aihetta koulutuksen muodossa esille oli erittäin tärkeää. Kirjoitin myös mediatiedotteita työpajojen lomassa kulttuurihyvinvoinnin merkityksestä ja vaikuttavuudesta esim. pandemia-ajan hyvinvoinnin lisääjänä. Näitä alueelliset lehdet julkaisivat, joten kulttuurihyvinvoinnin ilosanoma jakaantui myös laajemmin väestölle.

Tutkimuseettisesta näkökulmasta kehittämistyön laadun varmistamisen edellytyksenä oli osallistujien anonymiteetin huomiointi ja muiden tutkimuseettisten näkökulmien huomiointi. Viestinnän tavoitettavuutta työpajoista olisin voinut lisätä. Jokaisessa työpajassa kerroin suullisesti, että tämä prosessi on osa omaa kehittämistehtävääni ja asia kirjattiin myös muistioihin.

Työtehtävieni päättyessä organisaatiossa olisin toivonut kulttuurihyvinvointisuunnitelma-työskentelyn jatkuneen ja päättyneen valmiiseen suunnitelmaan, koska työtä eri asiantuntijoiden kesken oli tehty paljon. Näin ei kuitenkaan tapahtunut.

Toivon tästä viestintäharava-mallista olevan iloa niille kuntien ja hyvinvointialueiden kehittäjille, jotka valmistelevat kulttuurihyvinvointisuunnitelmaa, osana ja tukena asukkaiden hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta.

LÄHTEET

[Alueellinen hyvinvointikertomus - THL](#) Viitattu 21.4.2022.

Aaltio, E. 2013. Hyvinvoinnin uusi järjestys. Helsinki. Gaudeamus.

Ahonen, T. 2017. Palvelumuotoilu Sotessa. 2.painos. Nummela. Painokiila Oy.

Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki. WSOY.

Astila, P. 2021 VIESTINTÄHARAVA-malli kunnan tai hyvinvointialueen kulttuurihyvinvointisuunnitelman tueksi.

[Etelä-Savon kulttuurihyvinvointisuunnitelma](#). Viitattu 18.1.2021.

Fancourt D. & Finn S. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. Health Evidence Network synthesis report 67. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe 2019.

Heiskanen I. Kulttuuripoliittinen päätöksenteko, lainsäädäntö, hallinto ja rahoitus. Teoksessa Heiskanen I, Kangas A, Mitchell R (toim.) Taiteen ja kulttuurin kentät: Perusrakenteet, hallinta ja lainsäädäntö. 2. uudistettu laitos. Helsinki: Tietosanoma 2015.

Houni, P., Turpeinen, I., Vuolasto, J. & Mäki-Reinikka, K. 2020. Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. 1. painos. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus (TAIKE), 20, 37-76.

<https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/paastosten-vaikutusten-ennakoarviointi>

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326#L4P34>

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190166>

Hyypä, M.; Toim. Seitsalo, S ja Taipale, I. 2020. Taide vanhin voitehista. HUS taidetoimikunta.

Hyypä, M. & Liikanen, H-L. 2005. Kulttuuri ja terveys. Helsinki: Edita Prima Oy.

Hyypä, M. 2021. Kulttuuri ja terveys. Lääkärikirja Duodecim. Viitattu 14.4.2021. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01283>

Jyväskylän Ammattikorkeakoulu 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Suomen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print

Kainuun alueellinen hyvinvointikertomus 2020 ja hyvinvointisuunnitelma valtuustokaudelle 2021 - 2024, strategiset linjaukset ja toimet. Viitattu 18.1.2021.

Laitinen, L. 2017. Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 166/2019. Annettu Helsingissä 8.12.2019. Viitattu 4.12.2020. Saatavilla sähköisesti osoitteessa <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190166>.

Lappalainen, K., Kuittinen, M., Meriläinen, M. (toim.) 2008. Pedagoginen hyvinvointi. Suomen kasvatustieteellinen seura. Painosalama Oy

Leemann, L.; Martelin, T.; Koskinen, S.; Härkänen, T. & Isola, A-M. (2021): Development and Psychometric Evaluation of the Experiences of Social Inclusion Scale. Journal of Human Development and Capabilities, DOI: 10.1080/19452829.2021.1985440

Lilja-Viherlampi, L-M.; Rosenlöf, A-M. 2019. Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Teoksessa I. Tanskanen. (toim.) Taide töissä – Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisössä. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 256. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 20 - 39.

[Pirkanmaan alueellinen hyvinvointikertomus ja hyvinvointisuunnitelma](#). Viitattu 18.1.2021.

Raivio H., Karjalainen, J. 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa Era, T. (toim.), Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156.

Rautio, P.2021. Toimintatutkimus. Tuotetiede. Taideteollisen korkeakoulun virtuaaliyliopisto. Viitattu 14.4.2022. http://www.uiah.fi/virtu/materiaalit/tuotetiede/html_files/153_ohjaava.html#toim-tutk

Salonen, Kari 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Turun ammattikorkeakoulu. (s.14-27)

[Satakuntalaisten hyvinvointivointikertomus v. 2019 ja hyvinvointisuunnitelma v. 2020-2024](#)

Sokka, S., Kangas, A., Itkonen, H., Matilainen, P. & Räisänen, P. 2014. Hyvinvointia myös kulttuuri- ja liikuntapalveluista. Sastamala: Vammalan Kirjapaino (Kunnallisanalan kehittämissäätiö, Kaks Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 7.

THL 2020. Terveys- ja hyvinvointierot. Osallisuus. Viitattu 23.2.2021. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Timonen, V-M; Rotko, T, Kauppinen, T. Kulttuurihyvinvointi – vaikutusten mittaaminen hyvinvoinnin osoittajana. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 10/2022. 11 sivua. Helsinki 2022. ISBN 978-952-343-839-2 (julkari.fi/bitstream/handle/10024/144105/URN_ISBN_978-952-343-839-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y) Viitattu 9.4.2022.

Tuulaniemi, J. 2016. Palvelumuotoilu. 3. painos. Liettua: BALTO print.

WHO.1946. Constitution of World Health Organisation. New York 22 July 1946. 146 s. Viitattu 19.1.2021. Saatavissa: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1948/04/19480407%2010-51%20PM/Ch_IX_01p.pdf

WHO.1986. The Ottawa Charter for Health Promotion. Viitattu 19.1.2021. Saatavissa: <http://www.who.int/healthpromotion/conferences/previous/ottawa/en/>

WHO. 2013. The Helsinki Statement on Health in All Policies. The 8th Global Conference on Health Promotion, Helsinki, Finland, 10-14 June 2013. Viitattu 19.1.2021. Saatavissa: <http://www-who.int/healthpromotion/conferences/8gchp/en>

WHO. 2015. Health in all policies. Training manual. Geneva. World Health Organisation. 250 s. Viitattu 15.1.2020.